

Т. І. Єфименко

академік НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, efimenko@afu.kiev.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-3959>

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІЦНЕННЯ
БЕЗПЕКИ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ**

Анотація. У черговій програмі з безпеки в Чорноморському регіоні (Security in the Black Sea Region, SBSR) "Спільні виклики, стійке майбутнє", що відбулася наприкінці травня 2018 р. за підтримки Адміністрації президента Румунії та інших зацікавлених сторін високого рівня, увагу учасників було сконцентровано на проблемах формування майбутнього територій Причорномор'я, поточної ситуації, стратегічної ролі цього району в зміцненні стійкого й безпечного партнерства. Зокрема, для України геополітична значимість регіональних викликів багато в чому пов'язана з прискороною динамікою глобальних і національних ризиків, що докорінно впливають як на поточний стан справ, так і на подальші прогнози. Співпраця у спільному розвитку стратегічного мислення, передбаченні та політичному плануванні повинна бути сфокусована на пошуку коштів та інструментів для перетворення Чорного моря із зони конфронтації на простір для мирної конвергенції цінностей цивілізації. Загальні ініціативи прибережних держав слід орієнтувати на виявлення кращих шляхів сумісних реформ, спрямованих на реалізацію цілей сталого розвитку в інтересах глобальних і регіональних гравців.

Ключові слова: економіка України, сталий розвиток, Чорноморський регіон, безпека, мирні відносини, національні пріоритети.

Рис. 2. Табл. 1. Лист. 19.

Tetiana Iefymenko

Dr. Sc. (Economics), Professor, Academician of NAS of Ukraine, Honored Economist of Ukraine, SESE "Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, efimenko@afu.kiev.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9163-3959>

**DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN ECONOMY IN THE CONTEXT
OF STRENGTHENING SECURITY IN THE BLACK SEA REGION**

Abstract. Coordination of counteraction to threats to destabilization in the Black Sea region was highlighted in the regular program "Security in the Black Sea Region, SBSR", supported by the Presidential Administration of Romania and other high-level stakeholders. It should be noted that the organizers and participants, supported by local authorities and state structures, already held a similar event for scientists, decision makers and practitioners in Odessa (Ukraine). The current meeting in Bucharest confirmed that further activities to develop a strategy and generate an integrated multi-level vision and knowledge on the issues under discussion significantly strengthened the basis of communication skills. Events with authentic communication, dedicated to the security of the Black Sea region, are becoming a significant event for the international expert community. This is evidenced by the presence in the Romanian capital of representatives of state apparatuses, political and scientific circles from 10 countries of the world this May. Dynamic interactive discussions in the joint format of high officials, heads of academic intelligence and defense institutions of Romania and the United States, as well as leaders of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) departments, leading analysts of Harvard University, supranational

© Єфименко Т. І., 2018

bodies of the European Union made it possible to come to a consensus on a number of issues. So, it was a question of the fact that while forming the future Black Sea region due to both geopolitical threats of uncertainty and problems of economic instability, the overall efforts should be focused on monitoring the changes in the dynamics of global and national risks that fundamentally affect both the current state of affairs and further forecasts. The main unifying goal should be to support the convergence of socio-economic, cultural values of nations instead of confrontation of interests and views. Besides coordination of the strategy of thinking and behavior, we are talking about the general principles of forecasting and political planning in the sphere of countering the threats of military conflicts by easing tension over disputed territorial issues, as well as by peaceful resolution of problems of access to resources, clashes on religious or ethnic basis, etc. In the presence of opposing beliefs, divergent points of views related to the development of human potential and the use of natural resources, tradeoffs should be sought within the framework of alternative scenarios for joint actions and strategic foresight of the development of events in the space-time aspect. Through the institutionalization of management levers and tools, partnerships will encourage the joint work on searching for a relevant set of strategic tools for forecasting and developing scenarios. Ultimately, all this will contribute to the consolidation of coordinating interaction in solving common tasks to ensure the protection of security at all levels: state, corporate, individual, etc.

Keywords: Ukraine's economy, sustainable development, The Black Sea region, security, peaceful relations, national priorities.

JEL classification: F52, F63, O52.

Т. И. Ефименко

академик НАН Украины, доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ УКРЕПЛЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

Аннотация. В очередной программе по безопасности в Черноморском регионе (Security in the Black Sea Region, SBSR) "Общие вызовы, устойчивое будущее", состоявшейся в конце мая 2018 г. при поддержке Администрации президента Румынии и других заинтересованных сторон высокого уровня, внимание участников было сконцентрировано на проблемах формирования будущего территорий Причерноморья, текущей ситуации, стратегической роли этого района в укреплении устойчивого и безопасного партнерства. В частности, для Украины геополитическая значимость региональных вызовов во многом связана с ускоренной динамикой глобальных и национальных рисков, которые коренным образом влияют как на текущее состояние дел, так и на последующие прогнозы. Сотрудничество в совместном развитии стратегического мышления, предвидении и политическом планировании должно быть сфокусировано на поиске средств и инструментов для преобразования Черного моря из зоны конфронтации в пространство для мирной конвергенции ценностей цивилизации. Общие инициативы прибрежных государств следует ориентировать на выявление лучших путей совместных реформ, направленных на реализацию целей устойчивого развития в интересах глобальных и региональных игроков.

Ключевые слова: экономика Украины, устойчивое развитие, Черноморский регион, безопасность, мирные отношения, национальные приоритеты.

Останніми роками міжнародна та національна безпека держав, розташованих у межах Чорноморського басейну та Каспію, належить до геополітичних пріоритетів їхніх стратегічних програм розвитку. Особливістю цих

територій є те, що протягом усієї історії людської цивілізації тут перетиналися етноси, культури, торгіві та енергетичні комунікації, котрі зв'язують Європейський і Азіатський континенти. Отже, цілком природно, що в обговоренні принципів питань подальшого розвитку регіону завжди беруть участь представники країн (США, Європейського Союзу та ін.), які не мають прямого виходу до Чорного та Каспійського морів і розташовані від них на значній відстані.

Тому, на думку фахівців МВФ, найактуальнішими у світовому масштабі є проблеми у зв'язку з тенденціями глобальної інтеграції [1]. Стійкість економічних і фінансових систем залежить від побудови результативної протидії викликам їх розбалансування у періоди загальних та локальних спадів. Ідеться про розробку з боку урядів та міжнародних організацій заходів реагування на ускладнення в посткризовому відновленні національних економік, прояви нестабільності в усіх складових міжнародного та державного фінансового простору, посилення нерівності та диференціацію соціальних верств населення внаслідок міграційних процесів, а також нестачі якісних робочих місць. Просторово-часовим загрозам кризових явищ, включаючи їх геополітичні аспекти, мають протистояти оновлені стратегії розвитку у країнах як з високим та середнім, так і з низьким рівнем доходів.

Відомі американські вчені-економісти К. Фримен і Ф. Лука визначили становище у сфері дослідження проблем соціально-економічного розвитку напередодні глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. як зруйнований консенсус. На їхню думку, у світі необхідно знаходити загальні підходи стосовно довгострокових змін у майбутньому [2]. У працях таких відомих учених, як Дж. Стігліц, К. Рейнхарт і К. Рогофф, П. Кругман [3–5], ідеться про створення нових інструментів управління та контролю процесів глобалізації на методологічних засадах інституціоналістських, системно-управлінських, технологічних підходів. Світові дисбаланси призводять до суттєвих змін у межах усталених контрактів та в поведінці економічних агентів. Вітчизняні дослідники неодноразово зазначали, що глобалізація охоплює економіку, всі сфери суспільної активності, а також впливає на джерела, тривалість і ступінь поширеності збоїв у національних господарствах, на співвідношення політичних та економічних інтересів [6, с. 13–29]. Водночас, на думку експертної спільноти МВФ, нинішню хвилю глобалізації не можна вважати унікальною [7], з огляду на те, що в минулому інтенсивність руху ресурсних потоків товарів і капіталів також стрімко змінювалась. До того ж у теперішніх трансформаційних процесах фактично бере участь порівняно невелика частина населення нашої планети.

Однак глобальні зміни на рівні стратегій стабілізації національних економік провідних країн світу свідчать, що пріоритетами визначаються цілі забезпечення державної й індивідуальної безпеки у всесвітньому економічному просторі, у т. ч. із використанням власних важелів управління. Відомі вчені К. Волц, Х. Булл, Р. Гіліпінт та ін. обґрунтовують такі підходи, як “допоможи собі сам” (“self-help international system”) [8, с. 134; 9].

Такий напрям став одним із головних у так званій трампономії (Trumponomics) – новій економічній політиці президента Д. Трампа. У період до 2022 р. очікується, що збільшення інвестицій у США у зв'язку з послабленням фіскального тиску на суб'єктів господарювання дасть змогу поживати зростання економіки. Однак надалі, в умовах невизначеності, прийнятий пакет заходів, спрямований на реалізацію суто національних інтересів, потребує коригування з метою підтримки позитивної динаміки об'ємних макроекономічних показників [10].

Ризики регіональної безпеки Причорномор'я протягом багатьох століть були наслідком факторів, пов'язаних із привабливими для проживання природними, кліматичними умовами. Крім того, історично існувала конкуренція місцевих та іноземних економічних суб'єктів за контроль шляхів традиційного торгового транзиту, що ставало причиною внутрішніх або зовнішніх воєнних дій, які періодично поновлювалися. Багаторічне існування на цій території різних змішаних національних та етнічних груп, об'єктивні процеси масової міграції населення та ін. призводили до конфліктних ситуацій навколо спірних кордонів суверенних утворень.

Нині в більшості країн Чорноморського регіону спостерігається активний розвиток демократичних процесів. Однак на спроби поширення принципів народовладдя деструктивно впливає ціла низка чинників. Ідеться про високий приплив біженців, етнічні суперечності, які періодично призводять до соціальних заворушень. Важливим елементом майбутньої стабілізації Причорномор'я має стати загальна згода між державами, оскільки майже всі суверенні суб'єкти регіону стикаються з конфліктами етнічних меншин. Багато експертів зазначають, що в місцях їх проживання ймовірність посилення напруженості багато в чому залежить від політики, що проводиться материнською країною. Водночас розбудова громадянського суспільства тісно пов'язана з інституційними змінами встановленого державними структурами порядку взаємодії громадян із владою: від тоталітарних або авторитарних до демократичних відносин партнерства. Наприклад, у сфері державних фінансів транзитивних держав запровадження принципів транспарентності, підзвітності утруднено інерційністю чинних у радянський і пострадянський час формальних та неформальних патерналістських правил. Протидія громадським трансформаціям може чинитися суб'єктами тіньового сектору й олігархату, котрі гальмують реформи законодавства, пов'язані з розширенням інтерактивної участі громадян у державному управлінні.

У чорноморських державах, зокрема і в Україні, незважаючи на істотні регіональні відмінності, людський капітал характеризується високим освітнім рівнем. При цьому науковий потенціал багатьох університетів і дослідницьких центрів у непростих конкурентних умовах через високі темпи технічного прогресу дає можливість підтримувати процес розвитку досліджень та інновацій. Однак ринкові перетворення в транзитивних економіках під впливом міжнародної конкуренції супроводжуються значним зростанням рівня безробіття, а також згасаючими тенденціями відтворення робочої сили – одного з головних активів у загальному ресурсному балансі регіону.

У результаті переїзду за кордон з метою працевлаштування населення, яке працює на тимчасовій основі, підтримує вітчизняну економіку, надсилаючи зароблені гроші на батьківщину. Емігранти з вищою освітою, отримавши постійну роботу і набувши відповідного статусу в місці проживання, як правило, поповнюють ряди діаспори, у результаті чого вкладені в послуги підготовки кадрів інвестиції не окупаються за місцем витрачання бюджетних коштів. Таким чином, спад інтелектуального потенціалу робочої сили в багатьох країнах набуває постійного характеру. Наприклад, у Болгарії вплив працездатного населення відбувається попри те, що в ринкових умовах система освіти, а також рівень цін відповідних послуг адаптуються до динаміки попиту й пропозиції кваліфікованих фахівців. Як результат, всі викладені обставини істотно обмежують темпи соціальних змін у просторово-часовому аспекті. Такі тенденції характерні й для України.

Експерти одноставно вказують на низку проблемних питань для країн регіону незалежно від рівня їхнього розвитку, розміру території або економічної структури [11]. Зокрема, йдеться про негативні наслідки певних демографічних тенденцій, що мають довгостроковий характер. Сукупна мінливість їхнього змісту і масштабів у більшості країн широко варіюється. Загрози, що вони становлять для якості й кількості робочої сили, системи соціального забезпечення, ділового середовища, можуть бути нейтралізовані тільки за допомогою структурних реформ, які впливають на зростання конкурентоспроможності та ресурсної продуктивності.

Метою статті є обґрунтування напрямів зміцнення майбутнього безпечного стану економіки України з урахуванням зобов'язань нашої держави в регіональних договорах, зокрема щодо співдружності країн Причорномор'я. У такому контексті слід підтримувати достатній ступінь соціально-політичної та оборонної сфер й інноваційного розвитку, невразливість і незалежність інтересів нації щодо можливих зовнішніх та внутрішніх загроз і впливів. В економічній сфері насамперед йдеться про забезпечення зайнятості, платоспроможності учасників контрактних відносин тощо.

У період "холодної війни" на територіях, що прилягають до Чорного моря, у державному устрої більшості прибережних суверенних суб'єктів переважали автократичні та патерналістські засади, а їхні економічні системи розвивалися на принципах централізованого планування. Через відомі геополітичні причини наприкінці ХХ ст. практично все Причорномор'я було переорієнтовано в напрямі демократичної перебудови з переходом до ринкової економіки.

На початку ХХІ ст. у країнах регіону на тлі тенденцій розширення ЄС, що супроводжуються збільшенням внутрішнього попиту й експортно-імпортних операцій, зростанням кредитування, прямих іноземних інвестицій, – спостерігалось стійке економічне зростання. Глобальна фінансова криза 2008 р. стала причиною серйозних дисбалансів, скорочення обсягів випуску товарів та надання послуг. Однак, як і в багатьох інших транзитивних економіках, у 2010-х роках ознаки відновлення і подальшої стабілізації національних господарств продемонстрували практично всі регіональні суверенні суб'єкти.

Відповідно до оцінок МВФ [12, с. 52], очікується, що сумарне світове зростання в групі країн із ринками, що формуються і розвиваються, характеризується поліпшенням порівняно з аналогічними даними станом на останній квартал 2017 р. [13, с. 14]. Приріст ВВП збільшиться з 4,8 % у 2017 р. до 4,9 % у 2018 р. і до 5,1 % у 2019 р., що на 0,1 в. п. вище, ніж у попередньому огляді, й далі на тому самому рівні – у середньостроковій перспективі [12, с. 52]. Темпи економічного зростання в країнах Європи з ринками, що формуються (без країн СНД)¹, близькі до світових у своєму сегменті – 5,8% у 2017 р., 4,3 % у 2018 р. і 3,7 % у 2019 р. [12, с. 53]. Надалі ці параметри залишаться в тому ж діапазоні завдяки стабілізації фінансово-економічного простору на зовнішньому рівні, а також посиленню попиту на товари і послуги в єврозоні. Слід зазначити, що аналітики SBSR [11] роблять акцент на тому, що серед країн Причорномор'я прогноз піднесення економіки Туреччини трохи вищий за рахунок зовнішнього попиту й адекватної політики уряду і центробанку в частині надання державних кредитних гарантій, формування очікувань учасників фінансового ринку, забезпечення необхідного рівня монетизації економіки і т. ін. (таблиця).

Загальне зростання економіки країн СНД у середньостроковій перспективі становитиме 2,1–2,2 % у 2017 р., досягне 2,2 % у 2018 р. і потім стабілізується приблизно на цьому рівні. На думку експертів SBSR [11], у 2017 р. потужним антикризовим драйвером для всього регіону стало збільшення торгових потоків з контрагентами СНД, а також грошових переказів мігрантів із місць тимчасового працевлаштування до країн постійного проживання. Під впливом нижчої динаміки економіки держав СНД, при включенні за класифікацією МВФ цієї групи країн [14; 15] (з ринками, що формуються) до сумарних показників по Європейському регіону в 2017 р., за 24 країнами приріст загального випуску оцінюється приблизно в 3,8 %, у 2018 р. – 3,2, а в середньостроковій перспективі – 2,7–2,8 % (див. таблицю)².

¹ Згідно з класифікацією країн, яку використовує МВФ, до країн Європи належить 51 держава. Серед них: 27* – з розвинутою економікою (*Advanced economies*), 12** – з ринками, що формуються та розвиваються (*Emerging market and developing economies*), 12*** – ті, що входять до СНД (лише 4 з них географічно належать до європейських країн). При цьому Туркменістан змінив статус на асоційованого члена СНД із серпня 2005 р., не є членами СНД Грузія із серпня 2009 р. та Україна з квітня 2015 р., однак за класифікацією МВФ вони включаються до цієї групи країн з причин географічного розташування та подібності в структурі економік (див.: [14; 15]). Класифікація країн: * – Австрія, Бельгія, Кіпр, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сан-Марино, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія та Сполучене Королівство Великої Британії; ** – Албанія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Угорщина, Косово, Македонія, Чорногорія, Польща, Румунія, Сербія, а також Туреччина, хоча переважна більшість території та населення цієї країни знаходяться в Азії; *** – Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна та Узбекистан.

² Агреговані показники груп країн були визначені як середньозважені показники за групою. Для реального ВВП зважування відбувалося на основі ВВП за ПКС (у поточних цінах, млрд дол. США), а для показників ВВП на одну особу – на фактичне населення (детально методологію агрегування даних див. на сайті МВФ: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/faq.htm#q4f>).

Таблиця. Показники економічної динаміки ВВП

Країна / група країн	ВВП, реальний відсоток до попереднього року, %												
	1991–2000	2001–2006	2007–2009	2010–2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	Факт								Прогноз				
Країни ОЧЕС	–1,0	6,3	1,7	3,9	1,6	0,2	1,2	3,5	2,9	2,6	2,5	2,4	2,5
Азербайджан	–2,6	16,3	15,1	2,7	2,7	0,6	–3,1*	0,1*	2,0	3,9	3,6	2,7	2,7
Албанія	2,0	5,9	5,6	2,2	1,8	2,2	3,4*	3,9*	3,7	3,8	3,9	3,9	4,0
Болгарія	–3,6	5,9	3,3	1,0	1,3	3,6	3,9*	3,6*	3,8	3,1	2,8	2,8	2,8
Вірменія	2,9	12,7	2,2	4,3	3,6	3,3	0,3*	7,5*	3,4	3,5	3,5	3,7	4,0
Греція	2,5	4,2	–0,5	–6,3	0,7	–0,3	–0,2	1,4*	2,0	1,8	1,8	1,6	1,0
Грузія	5,3	7,7	3,8	5,8	4,6	2,9	2,8*	4,8*	4,5	4,8	5,0	5,2	5,2
Молдова	–5,7	6,7	1,6	5,6	4,8	–0,4	4,3*	4,0*	3,5	3,8	3,8	3,9	3,9
Росія	–2,1	6,5	2,0	3,8	0,7	–2,5	–0,2	1,5*	1,7	1,5	1,5	1,5	1,5
Румунія	–1,4	6,1	3,1	1,0	3,1	4,0	4,8*	7,0*	5,1	3,5	3,1	3,1	3,1
Сербія	–2,2	6,0	2,7	0,9	–1,8	0,8	2,8*	1,8*	3,5	3,5	4,0	4,0	4,0
Туреччина	3,8	5,3	0,4	8,2	5,2	6,1	3,2*	7,0*	4,4	4,0	3,6	3,6	3,6
Україна	–7,7	7,8	–1,6	1,5	–6,6	–9,8	2,4	2,5*	3,2	3,3	3,5	3,7	4,0
Країни Європи, з ринками, що формуються	–0,2	6,2	2,4	4,3	2,22	0,93	1,65	3,76	3,15	2,83	2,68	2,67	2,71

* Оцінка.

Складено за: World Economic Outlook Database. 2018. April. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weoselagr.aspx>.

У таблиці також наведено дані по країнах Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), створеної в червні 1992 р., що об'єднує 12 держав для розвитку співпраці, миру та стабільності в басейні Чорного моря, куди на правах членства входить наша держава. Аналітичні дані стосовно порівняння реального зростання ВВП (до попереднього року) України до країн ОЧЕС – середньозваженого індексу по організації, мінімального і максимального значень – наведено на рис. 1.

З даних таблиці і рис. 1 бачимо, що в аналізованому періоді (факт 1991–2018 рр., план 2018–2022 рр.) динаміка ВВП України близька до значень ВВП країн ОЧЕС. У період інституційного становлення 1991–2000 рр. динаміка ВВП за країнами ОЧЕС у середньозваженому обчисленні була нижчою від нульової позначки, а по Україні цей показник становив –7,7 %, будучи мінімальним серед усіх країн ОЧЕС. За середньорічними показниками 2001–2006 рр., а також у 2016 р. індекс ВВП України трохи перевищував відповідні дані ОЧЕС. Водночас за середньорічними даними 2007–2013 рр., а також у 2017 р. спостерігалось відставання динаміки вітчизняного ВВП від індексів ВВП країн-членів. При цьому в кризовий період 2007–2009 рр. цей показник в Україні мав від'ємне значення (–1,6 % у середньорічному обчисленні) і був мінімальним у групі країн ОЧЕС. У 2010–2013 рр. індекс ВВП України був додатним +1,5 %, що свідчило про відновлення економіки після світової фінансової кризи, однак у цей період відставання від ОЧЕС становило близько 2 в. п. У 2014, 2015 рр.

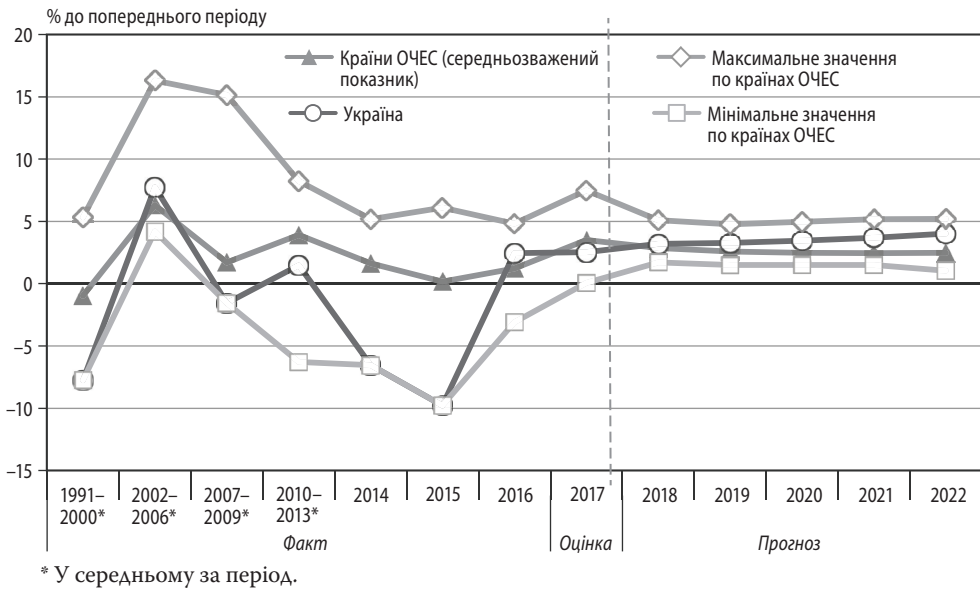

Рис. 1. Динаміка реального зростання ВВП у країнах ОЧЕС

Складено за: World Economic Outlook Database. 2018. April. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weoselagr.aspx>.

індекс ВВП України знизився до критичних позначок: $(-6,6) - (-9,8)$ % і був знову найменшим в ОЧЕС. У період 1991–2017 рр., що відображає фактичні дані, крім України мінімальні значення в різні роки мали Греція (+4,2 % у 2001–2006 рр. і -6,3 % у 2010–2013 рр.) і Азербайджан (-3,1 % у 2016 р. і +0,1 % у 2017 р.). Максимальні значення в аналізований період мали Грузія (+5,3 % у 1991–2000 рр.), Азербайджан (+16,3 % в 2001–2006 рр. і +15,1 % в 2007–2009 рр.), а також Туреччина (+8,2, +5,2, +6,1 % відповідно в 2010–2013, 2014, 2015 рр.). У 2016 і в 2017 рр. лідерами були Румунія (+4,8 %) і Вірменія (+7,5 %).

У плановому періоді 2018–2022 рр. очікується стійкіша динаміка ВВП у країнах ОЧЕС. Про це свідчать прогнозні дані, причому всі з них перебувають у додатному сегменті. У вказаний період щорічний очікуваний приріст ВВП в Україні вищий (3,2–4 %), ніж у середньому по ОЧЕС. До лідерів належатимуть Румунія (+5,1 % у 2018 р.), Грузія (+4,8; +5,0; +5,2 % відповідно у 2019–2022 рр.), до аутсайдерів – Російська Федерація (+1,5–1,7 % у 2018–2022 рр.), а також Греція (+1,0 % у 2022 р.)

На травневому (2018 р.) заході SBSR міжнародні аналітики вкотре наголосили [11], що основною складовою структури економіки в Чорноморському регіоні є реальний сектор економіки з відносно низьким рівнем доданої вартості. При цьому в Україні, як і раніше, постійно домінують важка промисловість і сільськогосподарське виробництво, в інших країнах (Вірменія, Молдова тощо) – продукція агропромислового сектору. Порівняно новими тенденціями у всіх країнах Причорномор'я, на думку експертів, є збільшення сектору послуг і швидке зростання приватного сектору.

Проблеми безпеки Чорноморського регіону багато в чому продиктовані стратегічною значимістю його ролі як одного з провідних у світі виробників і постачальників енергії. Маршрути постачання енергоресурсів пролягають через території держав регіону, утворюючи так званий енергетичний коридор між Каспійським морем і світовими ринками. Тому немає жодного сумніву в тому, що традиційними пріоритетами для стимулювання власного зростання країн-енергопостачальників у довгостроковій перспективі залишиться експорт природних енергоресурсів і продуктів переробки.

Протягом усього аналізованого періоду сформовані диспропорції в добробуті населення внаслідок різного ступеня розвинутості економіки і демографічної ситуації зберігалися. Про це свідчить динаміка показника ВВП на одну особу з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС) у 2014–2017 рр. (рис. 2). Водночас у середньому показник ВВП на одну особу з урахуванням ПКС в Україні належав до мінімальних в ОЧЕС (нижче, ніж в Україні, у середньому і в різні роки в 1991–2017 рр. у Молдові, Вірменії, Албанії). До 2022 р., за прогнозом, цей самий показник буде менше 10 тис. міжнародних доларів в Україні й Молдові, максимальне його значення – в діапазоні 23–28 тис. міжнародних доларів – очікується в Туреччині, Румунії, Греції, Болгарії.

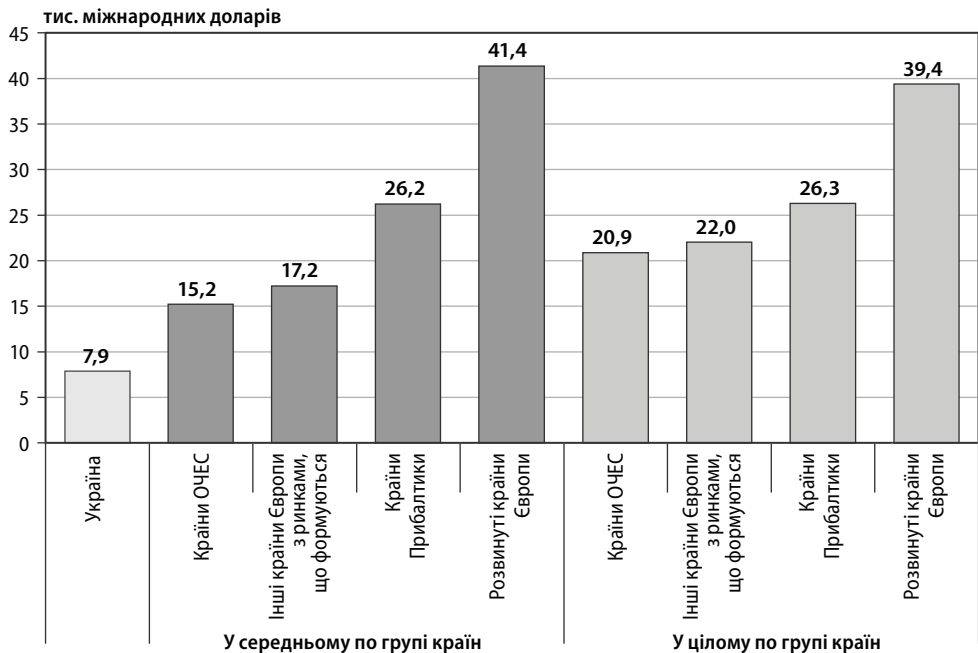

Рис. 2. Середній показник ВВП на одну особу за ПКС у 2014–2017 рр. (у постійних цінах)

Складено за: World Economic Outlook Database. 2018. April. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weoselagr.aspx>.

З даних рис. 2 випливає, що, незважаючи на оптимістичні очікування, на території країн ОЧЕС зростання показника ВВП на одну особу з урахуванням ПКС, його значення істотно вищі в інших країнах Європи з ринками, які формуються, а також у державах Балтії та розвинутих європейських країнах.

Світова спільнота дійшла висновку, що рівень життя населення залежить не тільки і не стільки від матеріальних доходів або динаміки ВВП. Зростання добробуту має відбуватися із забезпеченням для громадян держави належної освіти, охорони здоров'я, комфортного екологічного навколишнього середовища, а також гарантування з боку держави особистої безпеки. На глобальному рівні вже визначено, що у майбутньому людство буде об'єднане цілями стійкого інклюзивного економічного розвитку. Їх характеристика знайшла відображення у багатьох міжнародних документах [16; 17].

Розроблення напрямів, які дадуть змогу подолати відставання України від багатьох європейських країн із транзитивною та розвинутою економікою, перебуває в центрі уваги як державних органів управління, так і представників наукової спільноти, бізнесу. На форумі “Україна-2030” [18] вітчизняні вчені обговорювали перспективний план прискорення розвитку держави. Йшлося про зниження рівня корупції, припинення відпливу кадрів, необхідність досягнення не менш ніж 10-відсоткового зростання ВВП на рік, щоб із часом перейти в категорію розвинутих держав.

Серед головних завдань структурних реформ – створення умов для активного залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у виробництво з високим вмістом доданої вартості (у т. ч. реалізація “плану Маршалла”), з цільовим орієнтиром на підвищення частки валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у ВВП в період до 2030 р. щонайменше до рівня 25–30 %¹. Це означатиме збільшення реальних інвестицій на 30–50 % порівняно з теперішніми їхніми обсягами. Немоżliво динамічно та інклюзивно розвиватися, очікувати на стабільні темпи зростання в довгостроковій перспективі, якщо частка кінцевого споживання у ВВП сягає 85–90 % (як це характерно для економіки України 2009–2017 рр.). Наприклад, у КНР, починаючи з 1992 р., частка ВНОК у ВВП не зменшувалася нижче 30 %, а в середньому за 2014–2016 рр. становила 43 % за відповідної частки кінцевого споживання 52 % [19].

Незважаючи на складну ситуацію, останнім часом у нашій країні спостерігаються позитивні тенденції інституційних змін. З точки зору можливостей генерування цілком конкретних сигналів закордонним партнерам, багато експертів на згадуваному форумі наголошували на важливості ухвалення закону про Вищий антикорупційний суд. У найближчому майбутньому, з огляду на приклади найкращої світової практики, слід передбачити прийняття рішень про спрощення ведення бізнесу, більш привабливі для підприємців і вигідні для розвитку економіки умови приватизації, заходи щодо захисту інвестицій, інтелектуальної власності.

¹ Аналітичні розрахунки виконано разом з науковцями ДННУ “Академія фінансового управління”.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки.

З метою забезпечення мирного характеру будь-яких змін, політичні й соціально-економічні основи життєдіяльності урядових органів усіх рівнів повинні бути побудовані відповідно до принципу консенсусу інтересів суспільства, бізнесу, представників влади. Такий підхід передбачає, що в економічному, військовому та інших видах співпраці суверенні держави, зокрема Україна, мають керуватися національними пріоритетами.

Багаторічним зусиллям регіонального та глобального співробітництва зацікавлених сторін стають на заваді давні проблеми напружених відносин, періодично посилюються прояви взаємної недружелюбності між державами, а також фактори нерівномірного політичного й соціально-економічного розвитку країн Чорноморського регіону. Однак за будь-яких обставин цілком очевидно, що проблеми слід розв'язувати у форматі мирних дипломатичних відносин за умови чітко узгоджених стратегічних цілей розвитку і шляхів їх досягнення.

У майбутньому для найскорішого наближення показників стану економіки України до рівня розвинутих країн, уряд має використовувати багатовимірний набір інструментів і заходів у інноваційно-інвестиційній, виробничій, зовнішньоекономічній та інших сферах. Зважаючи на ознаки невизначеності у світовому масштабі, варто посилювати макроекономічні, бюджетно-фінансові, грошово-кредитні, валютні важелі в державній антикризовій політиці.

Список використаних джерел

1. Finance & Development Journal. 2017. September. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2017/09/pdf/fd0917.pdf>.
2. *Фримен К., Лука Ф.* Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції : пер. з англ. Київ : ВД "Києво-Могилянська академія", 2008. 510 с.
3. The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis. 2010. 240 p.
4. *Reinhart C. M., Rogoff K.* This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. 2011. 512 p.
5. *Krugman P.* The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. 2009. 207 p.
6. Фінансова глобалізація і євроінтеграція / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. управління". Київ, 2015. 496 с.
7. *Tanzi V.* Social Protection in a Globalizing World. Invited Policy Paper. 2005. URL: <http://www.rivistapoliticaeconomica.it/2005/mar-apr/Tanzi.pdf>.
8. *Waltz K.* Theory of International Politics. Reading, 2002.
9. *Waltz K.* International Politics is not Foreign Policy. Security Studies. 1996. No. 2.
10. World Economic Outlook. Brighter Prospects, Optimistic Markets, Challenges Ahead / International Monetary Fund. 2018. January.
11. SBSR. Security in the Black Sea Region. Shared Challenges, Sustainable Future Program / Harvard University, "Mihai Viteazul" National Intelligence Academy, Administrația Prezidențială ; Bucharest, May 28–31, 2018. 28 p. URL: <http://www.sbsr.ro/wp-content/uploads/2018/06/SBSR-2018-Outcome.pdf>.
12. World Economic Outlook. Cyclical Upswing, Structural Change / IMF. 2018. April. URL: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>.
13. World Economic Outlook. Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges / IMF. 2017. October. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/09/19/world-economic-outlook-october-2017>.

14. World Economic Outlook Database / IMF. 2018. April. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weoselgr.aspx>.

15. World Economic Outlook Database / IMF. 2015. April. URL: <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Uneven-Growth-Short-and-Long-Term-Factors>.

16. New Approaches to Economic Challenges: A sustainable and inclusive growth agenda : OECD Yearbook 2015. URL: www.oecd.org/naec.

17. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development / United Nations. 2015. 21 October. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

18. Україна 2030. Консолідація мислення – консолідація дій / уклад. Дослідницька група “Аналітична платформа стратегічних комунікацій”. Київ : СПД В. Павленко, 2018. 160 с.

19. UNCTAD. Data Center. URL: <http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>.

References

1. IMF. (2017, September). *Finance & Development Journal*: Vol. 54, No. 3. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2017/09/pdf/fd0917.pdf>.

2. Fry'men, K., Luka, F. (2008). *Yak chas splyvaye: vid epokhy' promy'slovy'kh revolyucij do informacijnoyi revolyuciji* [As time elapses: from the era of industrial revolutions to the information revolution]. Ky'yiv: VD “Ky'yevo-Mohy'lyans'ka akademiya” [in Ukrainian].

3. Stiglitz, J. E. (2010). *The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*.

4. Reinhart, C. M., Rogoff, K. (2011). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*.

5. Krugman, P. (2009). *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*.

6. Bilorus, O. H., Iefymenko, T. I. (Eds.). (2015). *Finansova hlobalizaciya i yevrointehraciya* [Financial globalization and European integration]. Ky'yiv [in Ukrainian].

7. Tanzi, V. (2005). Social Protection in a Globalizing World. *Invited Policy Paper*. Retrieved from <http://www.rivistapoliticaeconomica.it/2005/mar-apr/Tanzi.pdf>.

8. Waltz, K. (2002). *Theory of International Politics*. Reading

9. Waltz, K. (1996). International Politics is not Foreign Policy. *Security Studies*: 2.

10. IMF. (2018, January). *World Economic Outlook. Brighter Prospects, Optimistic Markets, Challenges Ahead*.

11. Harvard University, “Mihai Viteazul” National Intelligence Academy, Administrația Prezidențială. (2018, May 28–31). *SBSR. Security in the Black Sea Region. Shared Challenges, Sustainable Future Program*. Bucharest. Retrieved from <http://www.sbsr.ro/wp-content/uploads/2018/06/SBSR-2018-Outcome.pdf>.

12. IMF. (2018, April). *World Economic Outlook. Cyclical Upswing, Structural Change*. Retrieved from <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>.

13. IMF. (2017, October). *World Economic Outlook. Seeking Sustainable Growth: Short-Term Recovery, Long-Term Challenges*. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2017/09/19/world-economic-outlook-october-2017>.

14. IMF. (2018, April). *World Economic Outlook Database*. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2018/01/weodata/weoselgr.aspx>.

15. IMF. (2015, April). *World Economic Outlook Database*. Retrieved from <http://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Uneven-Growth-Short-and-Long-Term-Factors>.

16. OECD. (n. d.). *New Approaches to Economic Challenges: A sustainable and inclusive growth agenda: OECD Yearbook 2015*. Retrieved from www.oecd.org/naec.

17. United Nations. (2015, 21 October). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

18. Research Group "Analytical Platform for Strategic Communications". (2018). *Ukrayina 2030. Konsolidaciya my'slennya – konsolidaciya dij* [Ukraine 2030. Consolidation of thinking - consolidation of actions]. Ky'yiv: SPD V. Pavlenko [in Ukrainian].

19. UNCTAD. (n. d.). *Data Center*. Retrieved from <http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>.